

جاودانگی و معنای زندگی

سجده زینب مهربان پور

زیر نظر دکتر محمد محمدرضایی استاد دانشگاه تهران

www.ketab.ir

مهریان پور، سیده زینب، ۱۳۷۱ -

جاودانگی و معنای زندگی / سیده زینب مهریان پور. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۴۰۰.

۱۷۶ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۲۹۹۵) (کلام و عقاید)

ISBN 978-964-09-2337-5

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب نامه: ص. [۱۷۳] - ۱۷۶؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. ویلیامز، برنارد آوتور اوتن، ۱۹۲۹-۲۰۰۳ م - دیدگاه درباره جاودانگی (فلسفه). ۲. جاودانگی (فلسفه). ۳. جاودانگی. ۴. زندگی. ۵. مرگ. الف. محمد رضایی، محمد، ۱۳۳۹ - ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۱۲۹

BP ۴۵۶۸

شماره کتاب شناسی ملی: ۸۴۶۹۲۷۶

۱۴۰۰

www.ketab.ir

■ موضوع: کلام و عقاید

■ گروه مخاطب: - تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۹۹۵

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۷۷۴

بوستان کتاب

جاودانگی و معنای زندگی

- نویسنده: سیده زینب مهربان پور
- زیر نظر: دکتر محمد محمدرضایی استاد دانشگاه تهران
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۰ • شمارگان: ۵۰۰ • بهای: ۴۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۳۷۷۴۲۱۵۵-۷، نمابر: ۳۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶
 - ❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
 - ❖ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸
 - ❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
 - ❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰
 - ❖ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نبش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹
- اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • ویراستار: محمدرضا منصفی سروندانی
- اصلاحات حروف نگاری: حلیمه قربانی • صفحه‌آرا: حسین محمدی • نمونه خوانی: علی میری • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی منش
- مدیر گروه هنری: مسعود نجابی • طراح جلد: علی یاراحمدی • اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری
- اداره چاپخانه: مجید مهدوی ناصر منتظری و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۲۱	فصل یکم: تعریف مفاهیم و اصطلاحات تحقیق
۲۱	جاودانگی
۲۹	هویت شخصی
۳۱	نظریات ملاک هویت شخصی
۳۱	۱. ملاک بدن
۳۱	۲. ملاک مغز
۳۲	۳. ملاک فیزیکی
۳۲	۴. ملاک حافظه
۳۲	۵. ملاک پیوستگی روان شناختی
۳۳	۶. هویت شخصی به مثابه امری بسیط
۳۳	۷. استمرار نفس مجرد
۳۴	مفهوم معنای زندگی
۳۵	مفهوم معنا
۳۵	مفهوم زندگی
۳۶	معناشناسی مفهوم «معنای زندگی»
۴۱	مفهوم مرگ
۴۵	مفهوم ملال

۴۹ مفهوم امیال (Desires)

۴۹ الف) امیال مطلق (Categorical desires)

۵۰ ب) امیال مشروط (Conditional desires)

فصل دوم: دیدگاه‌ها در باب جاودانگی، معنای زندگی و مرگ

۵۱ مقدمه

۵۴ دیدگاه‌ها در باب مرگ و جاودانگی

۵۵ ۱. نظریه پایان

۵۵ نظریه زیان

۵۶ مرگ زیانی و یداقبالی نیست

۶۰ ۲. مرگ پایان زندگی نیست

۶۱ ۳. ادله وجود جاودانگی

۶۱ دلایل تجربی

۶۱ واسطه‌ها

۶۲ ظهور اشباح

۶۲ تجربه‌های ادراکی نزدیک به مرگ

۶۳ تجربه‌های خارج از بدن

۶۴ دلایل متافیزیکی (فلسفی)

۶۵ دلایل اخلاقی

۶۶ دلایل کلامی

۶۷ ۴. ادله نفی وجود جاودانگی

۷۱ ۵. انواع جاودانگی

۷۳ ۶. دیدگاه‌ها در باب جاودانگی نفس

۷۵ انواع دیدگاه‌ها در باب معنای زندگی

۷۵ الف) رویکرد طبیعت‌گرا

۷۷ ب) رویکرد ناطیعت‌گرا

۷۷	ج) رویکرد فراطبیعت‌گرا
۸۰	یکم: نظریه ضرورت وجود خداوند برای معنای زندگی
۸۲	دوم: نظریه ضرورت جاودانگی هر انسان برای معنای زندگی
۸۵	تأثیر ماندگار در جهان
۹۲	تحقق کامل عدالت در حق انسان‌ها
۹۵	فراتر رفتن از حدود مرز زمان
۱۰۰	سوم: ادله نافی ضرورت جاودانگی برای معنای زندگی

فصل سوم: ناسازگاری جاودانگی و معنای زندگی

۱۰۳	مقدمه
۱۰۴	نمایش نامه مورد ماکرو پولوس
۱۰۵	استدلال ایکور و لوکریئوس (مرگ زیان نیست)
۱۰۷	مرگ زیان نیست
۱۱۰	نقد استدلال لوکریئوس
۱۱۳	۱. امیال مطلق و امیال نامعروط
۱۱۶	۲. استدلال نامطلوبیت جاودانگی
۱۱۷	۳. چالش هویت فردی
۱۱۹	تناسخ
۱۲۱	۴. چالش هویت بشری
۱۲۳	۵. چالش جذابیت
۱۲۵	نامیرایی
۱۲۶	حیات پس از مرگ

فصل چهارم: نقد و ارزیابی دیدگاه برنارد ویلیامز

۱۳۳	مقدمه
۱۳۴	نقد کلیتون نپتون (حیات پس از مرگ در بهشت) (جاودانگی در بهشت)

مقدمه

هر انسانی که اندک شناختی از خود و اطراف خود پیدا کند، با این پرسش روبه‌رو می‌شود: آیا مرگ پایان وجود و همه‌امیال و آرزوهای انسان است؟ و اگر این‌طور نیست، زندگی یا زندگی‌های بعدی ما چگونه خواهند بود؟ این پرسش قدمتی به اندازه زندگی بشر دارد (بعید است بتوان برای زمان ظهور چنین پرسش‌هایی تاریخ و قدمت تعیین کرد). اعتقاد به جاودانگی در تفهیم انسان از زندگی و معناداری یا بی‌معنابودن آن، نقش مهمی ایفا می‌کند.

اولین سند مکتوب دربارهٔ امید و اعتقاد به جاودانگی، حماسهٔ «گیلگمش» است که ابتدا به زبان سومری و در حدود ۲۱۰۰ سال پیش از میلاد نگارش یافت. در هند نیز آموزهٔ «سمساره» مطرح شد که در سدهٔ ششم پیش از میلاد تقریباً مقبولیت عام پیدا کرد؛ هر چند سرچشمهٔ آن نامشخص است. سمساره وضعیت در بند بودن در یک چرخهٔ کارما و تناسخ است. غایت نهایی تناسخ، موشکایا باززایش است. فیثاغورسیان شکلی از آموزهٔ تناسخ را در سدهٔ پنجم پیش از میلاد در یونان برگرفتند؛ آن‌ها عقیده داشتند که انسان‌ها به‌طور طبیعی نامیرا هستند، ولی از آن‌جا که طبیعت انسان ناقص است، نمی‌توان بدون ریاضت و تحمل سختی به عالم بالاتری پس از مرگ نایل شد. فیثاغورسیان بر سقراط اثر گذاشتند؛ از این‌رو طبق تصویری که در محاورهٔ فایدون افلاطون از او ارائه شده و واپسین روز زندگی سقراط را روایت می‌کند، وی قائل به تناسخ بوده

است. در این محاوره افلاطون نخستین مجموعه از برهان‌های ادامه‌دار در فلسفه غرب را به سود زندگی پس از مرگ عرضه کرد.^۱

این مسئله بیانگر آن است که بشر همواره دغدغه جاودانگی داشته و به آن می‌اندیشیده است، اما در مورد اعتقاد به جاودانگی، همه ادیان به جاودانگی اعتقاد داشته‌اند؛ هرچند تعریف آن‌ها از جاودانگی با یکدیگر تفاوت‌های فراوان دارد.

همه ادیان متفقند که مرگ پایان حیات انسان نیست؛ مصریان باستان اجساد مومیایی‌شده اشراف را همراه غذا و اشیاء قیمتی ضروری برای سفر به حیات دیگر، در مقبره‌هایی می‌نهادند که با مجسمه‌ها یا تصاویر اوزیریس (خدای آن جهان) تزیین شده بود. پیروان کنفوسیوس و ادیان سنتی افریقا، با مراسمی که بر سر مزار نیاکان خود یا در مکان‌های مقدس برگزار می‌کنند، از آن‌ها یاد کرده و ارواحشان را تسلا می‌دهند. اما هندوها و بودایی‌ها به کارما (تناسخ) قائل هستند. در قرآن ۱۱۳ بار از واژه آخرت استفاده شده و درباره معاد و روز داوری بسیار سخن گفته شده است. بسیاری از مسیحیان با خواندن «اعتقادنامه رسولان»، ضمن ستایش خداوند اذعان می‌کنند: «من به رستاخیز بدن و حیات جاویدان معتقدم». در دین اعتقاد به حیات پس از مرگ به اندازه‌ای مهم تلقی می‌شود که برخی آن را اساسی‌تر از اعتقاد به خدا می‌دانند و می‌گویند: حتی اگر خدا وجود نمی‌داشت، انسان‌ها او را به عنوان موجودی خیرخواه که جاودانگی آدمی را تأمین کند، می‌آفریدند.^۲

عمده بحث متفکران و متدینان بر سر اثبات یا بیان نحوه جاودانگی بوده است، اما تا پیش از دوران جدید درباره مطلوبیت و آثار و پی‌آمدهای باور به جاودانگی کمتر صحبت شده است. در دوران جدید با رونق گرفتن مکاتب و نظریات جدید فلسفی در قلمرو فلسفه اخلاق و غیر آن، مانند نظریه فایده‌گرایی

۱. لیندا زاگزبسکی، فلسفه دین، درآمدی تاریخی، ص ۳۲۴.

۲. مایکل پترسون، عقل و اعتقاد دینی، ص ۳۱۹.

در فلسفه اخلاق و جریان کارکردگرایی یا پراگماتیسم، بحث درباره مطلوبیت و پیآمدهای یک باور اهمیت فراوانی پیدا کرده است. امروزه بحث از پیآمدهای اعتقاد به جاودانگی، به اندازه اثبات جاودانگی اهمیت دارد.

این کتاب با عنوان «جاودانگی و معنای زندگی» (با تأکید بر دیدگاه برنارد ویلیامز)، بر آن است تا با رویکردی فلسفی به نقد و بررسی نسبت ناسازگاری میان جاودانگی و معنای زندگی از منظر فیلسوف بریتانیایی، برنارد ویلیامز بپردازد؛ به بیانی دیگر، این پژوهش را اگر نتوان تلاشی در جهت اثبات ضرورت و سازگاری جاودانگی با معنای زندگی تلقی کرد، دست کم می‌توان کوششی در راستای نفی ناسازگاری جاودانگی با معنای زندگی در نظر گرفت.

معتقدان به ضرورت جاودانگی برای معنای زندگی به دو دسته تقسیم می‌شوند. گروه نخست جاودانگی هر انسان را برای معناداری زندگی لازم و ضروری می‌دانند و گروه دوم معتقدند جاودانگی هر فرد برای معنای زندگی مضر است و نه تنها به نقد ادله گروه اول پرداخته‌اند، بلکه استدلال‌هایی هم بر نفی ضرورت جاودانگی برای معناداری زندگی ارائه کرده‌اند.

غایت‌مندی زندگی، تأثیر ماندگار در جهان، رشد فضایل اخلاقی، تبیین صحیح مرگ، تحقق کامل عدالت در حق انسان‌ها و فواید و فواید از حد زمان و مکان رفتن، ادله مدافع نظریه ضرورت جاودانگی برای معنای زندگی به شمار می‌روند.

در دهه‌های اخیر بسیاری از متفکران، فیلسوفان و ادیبان، درباره مطلوبیت جاودانگی تردیدهایی جدی کرده و پرسیده‌اند: آیا واقعاً اگر به طور دقیق و عمیق در ماهیت یک زندگی جاودانه تأمل کنیم، آن را یک پدیده مطلوب و خواستی می‌یابیم؟ بنابراین نگرش، می‌توان ملال‌آوردن جاودانگی و از بین رفتن ارزش خواسته‌ها و گزینش‌های هر انسان را، دو دلیل نافی ضرورت جاودانگی هر فرد برای معنای زندگی دانست.